

BERTRAND RUSSELL

Önéletrajz (részlet)

Amerika, 1938–44

1938 augusztusában eladtuk a kidlingtoni házunkat. A vevők azonban csak akkor voltak hajlandók kifizetni az árat, ha két héten belül elköltözünk. Lakókocsit béreltünk és a pembroke-shire-i tengerparton töltöttük az időt. Ott volt Peter és én, John, Kate és Conrad, továbbá a kutyánk, Sherry¹. Gyakorlatilag egész végig szakadt az eső, így egymás hegyén-hátán éltünk. Amennyire vissza tudok emlékezni, igen kényelmetlen időszak volt. Peter főzött ránk, amit nagyon utált. Végül John és Kate visszament Dartingtonba, Peter, Conrad és én pedig áthajóztunk Amerikába.

Chicagóban tartottam egy nagyszabású szemináriumot, amelynek keretében ugyanarról a témáról adtam elő, mint Oxfordban: „Words and Facts”. Azonban felvilágosítottak, hogy az amerikaiak nem fognak érdeklődni az előadásaim iránt, ha azok címeiben ilyen nyúlfarknyi szavakat használok, ezért valahogy így változtattam meg: „The Correlation between Oral and Somatic Motor Habits”. Azzal, hogy ilyképpen alakítottam a címen, a szeminárium igen népszerű lett, és különösen sok öröömöm telt benne. Carnap² és Charles Morris³ szinte mindig látogatták, továbbá volt három kivételes képességű diákom: Dalkey, Kaplan és Copilowish. Minden érvet alaposan kiveséztünk, s ami igen ritka a filozófiai érvelés során, mindenki meglepedésére néhány kérdésben sikerült ösztintén dűlőre jutnunk. A szemináriumot leszámítva a Chicagóban töltött idő kellemetlen volt. A város visszatartó volt, az időjárásról nem is beszélve. Robert Hutchins, a Chicagói Egyetem rektora, aki éppen a száz legjobb könyv összeválogatásával volt elfoglalva és azon ügyködött, hogy ráerőszakolja a neo-tomizmust a filozófiakultúra, érthetően nem igazán kedvelt, és amikor az év végén lejárt a szerződés, úgy vélem, távozásom elégedettséggel töltötte el.

A Los Angeles-i Kaliforniai Egyetem professzora lettem. A barátság-talan, utálatos és még mindig a tél fogságában raboskodó Chicago után örömteli volt megérkezni a kaliforniai tavaszba. Március végén érkeztünk, és szeptemberig semmilyen kötelezettségnek nem kellett eleget tennem. Ezen időszak első felét egy előadókörúttal töltöttem, amelyről két dolog maradt számomra igazán emlékezetes. Az egyik, hogy a Louisiana Állami Egyetemen, ahol előadtam, a professzorok egytől-egyig nagyra becsülték Huey Longot, mivel megemelte a fizetésüket. A másik emlékem jóval kellemesebb: valahol vidéken elvittek a Mississippi gátjaihoz. Teljesen lefáradva előadástartástól, a hosszú utazástól és a hőségtől, feküdtem a fűben és félig megbabonázva, ámulva néztem a fenséges folyót és az eget. Tíz percig béke honolt bennem, amiben nagyon ritkán van részem, és, azt hiszem, az is csak akkor, ha mozgásban lévő víz közelében vagyok.

1939 nyarán, az iskolai szünet idejére, meglátogattak minket John és Kate. Megérkezésük után néhány nappal kitört a háború, így szó sem lehetett arról, hogy visszaküldjük őket Angliába. Azonnal gondoskodnom kellett a továbbtanulásukról. Johnt, aki tizenhét volt, beírtam a Kaliforniai Egyetemre, de mivel Kate még csak tizenöt volt, fiatalnak tűnt még az egyetemhez. Megkérdeztem a barátainkat, hogy melyik los angeles-i iskolában a legmagasabb az oktatás színvonala, volt egy, amelyikkel kapcsolatban mindenki egyetértett, így Katet odaküldtem. Am gyorsan megállapítottam, hogy az egyetlen ott tanított tárgy, amelyet még nem ismert, a kapitalista rendszer erényeiről szólt, éppen ezért rákényszerültem, hogy fiatal kora ellenére őt is egyetemre küldjem. Az 1939–40-es akadémiai évben John és Kate végig velünk éltek.

1939 nyári hónapjaiban Santa Barbarában béreltünk házat, ami teljesen elbűvölő hely volt. Sajnos meghúzódott a hátam, így elviselhetetlen isiaasz közepette egy hónapot töltöttem hanyatt fekvé. Ennek az lett az eredménye, hogy alaposan lemaradtam az előadásaimra való felkészüléssel, így a következő akadémiai évben folyamatosan próbáltam utolérni magam, miközben tisztában voltam vele, hogy az előadásaim nem ütnek meg a mércét.

Az akadémiai környezet a chicagóinál is sokkal kellemetlenebb volt; az emberek nem voltak igazán tehetségesek, a rektorral szemben pedig – úgy vélem, teljes joggal – mélységes utálatot kezdtem érezni. Ha egy előadó valami olyasmit mondott, ami túl liberális, akkor rövid úton kiderítették, hogy rosszul végzi a munkáját, és elbocsátották. A kari értekezleteken a

rektor mindig úgy masírozott be, mintha lovaglósizmát viselne és minden indítványt elutasított, ami nem nyerte el a tetszését. Már attól is mindenki behúzta fülét-farkát, ha összeráncolta a homlokát, az egész olyan benyomást keltett, mintha Hitler tartana tanácskozást a Reichstagban.

Az 1939–40-es akadémiai év végén meghívást kaptam a College of the City of New York-tól, hogy ott legyek professzor. Úgy tűnt, hogy ennek semmi akadálya, és be is nyújtottam a lemondásomat a Kaliforniai Egyetem rektorának. Félórával később, hogy megkapta a levelem, megtudtam, hogy a New York-i kinevezés nem végleges, ezért gyorsan felhívtam a rektort, hogy visszavonjam a lemondásom, de tájékoztatott, hogy túl késő. Eleget téve a buzgó keresztény adófizetők arra irányuló tiltakozásának, hogy egy magamfajta hitetlen fizetését fedezzék, a rektor örömmel mondott fel nekem.

A College of the City of New York olyan intézmény volt, amelyet a város önkormányzata működtetett. Azok, akik odajártak, tulajdonképpen mind katolikusok és zsidók voltak, ám az előbbieket felháborodására gyakorlatilag az összes ösztöndíjat az utóbbiak kapták. New York város önkormányzata szemmel láthatólag a Vatikánt tartotta követendő mintának, ám a City College professzorai elszántan igyekeztek fenntartani az akadémiai szabadság látszatát. Nem kérdés, hogy e cél vezérelte őket, amikor nekem ajánlatot tettek. Egy anglikán püspök személyem elleni tiltakozásra buzdított, katolikus papok a helyi bűnözéssel kapcsolatos felelősségemről tartottak előadást a rendőrségen, ahol jóformán mindenki ír katolikus. Egy hölgyet, akinek a lánya a City College valamelyik szakjára járt, és akivel soha nem kerültem kapcsolatba, rábeszéltek arra, hogy indítson pert, mondván, pusztán jelenlétem az intézményben rossz hatással van a lánya erkölcsére. A keresetet nem konkrétan ellenem, hanem New York önkormányzata ellen nyújtották be. A magam részéről készen álltam arra, hogy részt vegyek a perben, de azt mondták, hogy ez nem az én dolgom. Noha formálisan az önkormányzat volt az alperes, épp annyira nyugtalankodtak, hogy elveszítik pert, mint amennyire izgatott volt a kedves hölgy, hogy megnyeri azt. A felperes ügyvédje írásaimról kijelentette, hogy „kéjszavak, érzékiek, buják, élvhajhászok, erotikusak, izgatók, tiszteletlenek, szűk látókörűek, teli vannak hazugsággal és teljesen erkölcsstelenek”. Az ügy egy ír származású bíró elé került, aki hosszas és szidalmakkal teli ítéletében ellenem döntött. Szerettem volna fellebbezni, de a New York-i önkormányzat leszavazta. Bizonyos velem szemben felhozott vádak teljes képtelenségek voltak. Például megvádoltak annak kijelentésével, hogy a kisgyermekeket nem szabad megbüntetni az önkielégítés miatt.

Tipikus amerikai boszorkányüldözés folyt ellenem, és mindenhol az Egyesült Államokban nemkívánatos személy lettem. Éppen egy előadás-körúton kellett volna lennem, ehelyett egyetlen ilyen jellegű kötelezettségem maradt, amelyet még a meghurcoltatásom előtt vállaltam. A válásban részt vevő rabbi azonban felbontotta a szerződését, amiért nem hibáztatom. A tulajdonosok nem adhatták bérbe az előadótermeket, ha én akartam volna előadni, ha pedig bárhol nyilvánosan megjelentem volna, a katolikus tömeg, a rendőrség bejegyzésével, biztosan meglincsel. S mivel egyetlen folyóirat vagy magazin sem publikálta volna, amit írtam, hirtelen minden jövedelemforrásom megszűnt. Legálisan lehetetlen volt Angliából pénzt szerezni, így nagyon nehéz helyzetbe kerültem, különösen azért, mert három gyermekem is tőlem függött. Sok liberálisabb beállítottságú professzor állt ki mellettem, de mind úgy gondolta, hogy grófként nagy vagyon birtokosa vagyok és nincsenek anyagi gondjaim. Gyakorlatilag csak egy ember tett értem igazán valamit, Dr. Barnes, az Argyrol feltalálója, és a Philadelphia közeli Barnes Alapítvány megalapítója.⁴ Őt évre szóló kinevezést kaptam tőle, hogy filozófiai előadásokat tartsak az alapítványában. Minden aggodalmam szertefoszlott. Amíg nem kaptam meg ezt a kinevezést, semmilyen kiutat nem láttam a problémáimból. Nem szerezhettem pénzt Angliából, de vissza sem térhetünk oda: természetesen nem akartam a gyermekeimet kitenni a bombázásoknak, még akkor sem, ha sikerült volna finanszíroznom az útjukat, ezzel hosszú időre lehetlenné téve számukra, hogy meglátogathassanak. Nagyon úgy tűnt, hogy John és Kate nem járhat tovább egyetemre, és hogy igencsak szerény körülmények között kell élnünk, bízva néhány kedves barát könyöradományában. E kilátástalan helyzetből Dr. Barnes mentett ki.

1940 nyara rendkívüli kontrasztba állította a közéleti borzalmakat és a magánéleti örömeket. A nyarat Sierra Nevadában töltöttük, a Fallen Leaf Lake-nél, közel a Tahoe-tóhoz, az egyik legpompásabb helyen, amit valaha szerencsém volt látni. A tó a tengerszint felett több mint 1800 méterrel terül el, és az év nagy részében hatalmas hóréteg teszi lakhatatlanná. Am a nyári hónapokban szinte folyamatosan süt a nap, az idő meleg, de rendsze-

rint nem elviselhetetlenül forró, a hegyi réteket csodaszép virágok borítják és fenyőillat tölti meg a levegőt. Egy fakunyhóban laktunk a fenyők között, közel a tóhoz. Conrad és a nevelőnője bent aludtak, de számunkra már nem akadt szoba a házban, ezért mind valahol a tornácra aludtunk. Megállás nélkül a lakatlan vidéken kóboroltunk, vízesésekhez, tavakhoz kirándultunk, hegytetőkre másztunk, és a hóból be lehetett ugrani a mély vízbe, ami nem volt túlságosan hideg. Volt egy kis dolgozószobám, ami alig volt nagyobb egy fészernél, ott fejeztem be az *Inquiry into Meaning and Truth* című könyvem. Többször volt olyan hőség, hogy teljesen meztelenül írtam. Ez a meleg kedvemre való volt, sohasem volt annyira kellemetlen, hogy ne tudtam volna dolgozni.

Mindezen örömeik közepette nap mint nap vártuk az információkat arról, hogy vajon megszállták-e már Angliát, vajon létezik-e még London. A postásunk, egy vidám fickó némi szadista humorral megáldva, egy reggel kiabálva érkezett: „Hallotta a hírt? Egész Londont porig rombolták, egy ház sem maradt éppen!” Mi pedig nem tudtuk, hogy elhiggyük-e vagy sem. A hosszú séták és a gyakori pancsolás a tavakban segítette ezt az időt elviselhetővé tenni, és szeptemberre kezdett világossá válni, hogy Angliát nem fogják megszállni.

Sierra Nevadában talákoztam először és utoljára osztály nélküli társadalommal. Gyakorlatilag az összes házat egyetemi professzorok lakták, a szükséges munkát pedig egyetemi hallgatók végezték el. Például az a fiatal ember, aki beszerezte nekünk az élelmiszert, egyike volt azoknak, akiknek télen előadást tartottam. Sok olyan hallgató is volt, akik csak vakációzni jöttek, ami nem került sokba, mivel minden kezdetleges és egyszerű volt. Az amerikaiak sokkal jobban értenek a turisták kezeléséhez, mint az európaiak. Habár sok ház volt közel a tóhoz, alig lehetett észrevenni őket a vízről, mivel mindegyik gondosan el lett rejtve a fenyők közé; egyébként maguk a házak is fenyőfából készültek, és így egyáltalán nem voltak feltűnőek. Az általunk lakott ház egyik sarkát egy élő és még fejlődő fa alkotta; el nem tudom képzelni, hogy mi történik majd a házzal, ha a fa túl nagyra nő.

1940 őszén tartottam a William James-előadásokat a Harvardon. Erre még a New York-i botrány előtt kértek fel. Meglehet, hogy a Harvard később megbánta a felkérést, de ha így is volt, udvariasan palástolták előttem.

Dr. Barnes-szal szembeni kötelezettségeimnek 1941 elejétől kellett eleget tennem. Béreltünk egy nagyon elbűvölő, nagyjából kétszáz éves farmházat, körülbelül ötven kilométerre Philadelphiától, egy dombos-vidéken, ami sokban hasonlított Dorsetshire belső részeire. Volt ott egy gyümölcsös, egy ósrégi pajta, és három barackfa, melyeken zsákszámba termett az általam valaha kóstolt legfinomabb barack. Folyó felé lejtő mezők és barátságos erdőségek váltották egymást. 15 kilométerre laktunk (a korzikai szabadsághósról elnevezett) Paolától, ami a philadelphiai gyorsvasút végállomása volt. Mindig onnan vonatoztam be a Barnes Alapítványhoz, ahol egy olyan képtárban tartottam előadásokat, amely tele volt modern francia festményekkel, nagyrészt aktokkal, és nem tűnt igazán alkalmasnak az akadémiai filozófia művelésére.

Dr. Barnes különös figura volt. Volt egy kutyája, akiért szenvedélyesen rajongott, és volt egy felesége, aki szenvedélyesen rajongott érte. Szeretett színesbőrűeket patronálni és egyenlőkként kezelni, mivel meg volt róla győződve, hogy nem azok. Az Agrygol feltalálásával hatalmas vagyont tett szert; a cégét akkor adta el, amikor a legmagasabb árat kapta érte, majd az összes pénzt államkötvényekbe fektette. Ezek után művészeti szakértő lett. Nagyon szép gyűjteménye volt modern francia festményekből, amivel kapcsolatban esztétikai alapelveket tanított. Elvárta a folyamatos hízelgést és szenvedélye volt a veszekedés. Mielőtt elfogadtam volna az ajánlatát, figyelmeztettek, hogy gyorsan megunja az embereket, ezért kicsikartam belőle egy ötéves szerződést. 1942. december 28-án kaptam tőle egy levelet, hogy a kinevezésem január elsejével véget ér. A jómód után megint csak nélkülözés várt rám. Tény, hogy volt szerződése, és az ügyvéd, akivel konzultáltam, biztosított afelől, hogy kétségtelenül valamennyi bíróságtól teljes jóvátételre számíthatok. Am jogorvoslatnak érvényt szerezni, különösen Amerikában, időigényes, márpedig nekem a közbeeső időszakban is élnem kellett valahogy. Corbusier, egy Amerikáról szóló könyvében, jellemző történetet mesélt arról, hogyan viselkedik Dr. Barnes. Corbusier éppen egy előadáskörúton volt, amikor meg szeretne volna tekinteni Dr. Barnes galériáját. Levélben engedélyt kért tőle, amit Dr. Barnes mindig nagyon vonakodva adott meg. Dr. Barnes azt válaszolta, hogy kizárólag valamelyik szombat reggel 9 órakor nézheti meg a képeket. Corbusier megírta neki, hogy előadói kötelezettségei ezt nem teszik lehetővé, és hogy nem lehetne-e találni egy másik alkalmas időpontot. Dr. Barnes rendkívül durva válaszában azt írta, hogy vagy akkor, vagy soha. Erre Corbusier hosszú

választ adott, amely meg is jelent a könyvében, mondván, nem idegenkedik a vitás ügyektől, de jobb szeret olyanokkal hajba kapni, akik a művészeti kérdésekben a másik oldalt képviselik, miközben ő és Dr. Barnes egyaránt rajonganak a modern művészetért, és sajnálatos, hogy képtelenek megegyezni. Dr. Barnes felbontatlanul küldte vissza a levelet, a borítékra annyit írva nagy betűkkel: „merde”.

Amikor az ügyem bíróságra került, Dr. Barnes arról panaszkodott, hogy előadásaimra nem készültem fel eléggé, így azok felszínesek és összeszedetlenek voltak. Megtartásuk után ezek az előadások alkották *A nyugati filozófia története* című könyvem gerincét, amelynek kéziratát oda is adtam a bírónak, noha kétlem, hogy elolvasta. Dr. Barnes leginkább azt kifogásolta, ahogy azokkal a filozófusokkal foglalkozom, akiket ő „Pithergawras”-nak és „Empi-Dokkles”-nak nevezett. Észrevettem, hogy a bíró ezt tudomásul veszi, majd megnyertem a pert. Természetesen Dr. Barnes olyan gyakran fellebbezett, amilyen gyakran csak tudott, és amíg vissza nem tértem Angliába, egy centet sem fizetett. Közben elküldött egy velem kapcsolatos bűnlajstromot a Trinity College igazgatójának és valamennyi oktatójának, óva intve őket attól az ostobaságtól, hogy engem visszahívjanak. Soha nem olvastam ezt a dokumentumot, de nincs kétségem afelől, hogy élvezetes olvasmány.

1943 első hónapjaiban anyagi gondjaim voltak, de nem olyan nagyok, mint amitől féltem, hogy lesznek. Haszonbérletbe kiadtuk a szép farmházat és beköltöztünk abba a konyhába, amely annak a színesbőrű párnak volt fenntartva, akiket elméletileg a farmház lakói alkalmaztak volna. Ez három szobából állt, mindegyikhez tartozott egy-egy kályha, amit nagyjából óránként meg kellett rakni. Az egyikkel fűteni lehetett, a másikon főzni, a harmadik pedig gondoskodott a meleg vízről. Conrad hallhatott minden egyes szót, amit Peter-rel egymás közt beszéltünk, nekünk pedig egy csomó aggasztó dolgot kellett megvitatnunk, amit jobb lett volna nem hallania. Ám ez idő tájt a New York-i ügy kezdett feledésbe merülni, így képes voltam néhány alkalmi előadást vállalni New Yorkban és más helyeken egyaránt. Az embargót először a Bryn Mawr College-ban dolgozó Prof. Weiss oldotta fel azzal, hogy meghívott, tartsak egy előadássorozatot náluk. Ez nem kis bátorságot igényelt. Egy alkalommal olyan szegény voltam, hogy csak az oda szóló jegyet tudtam megvenni, a visszautat már az előadásért kapott pénzből tudtam csak fedezni. Addigra majdnem elkészültem *A nyugati*

gati filozófia történetével, írtam is W. W. Nortonnak, aki Amerikában adta ki a könyveim, hogy tekintettel nehéz anyagi helyzetemre, küldjön némi előleget. Norton azt válaszolta, hogy John és Kate iránti érzett aggodalma okán megelőlegez nekem ötszáz dollárt. Gondoltam, máshol több szerencsével járok, megkörmökezem a Simon and Schuster kiadó alapítóit, akik személyesen nem ismertek. Azonnal dűlőre jutottak, hogy minden további nélkül fizetnek nekem kétezer dollárt, és további ezret fél évvel később. Ekkor John a Harvardon, Kate pedig a Radcliffe-en tanult. Attól féltem, hogy mivel nincs miből finanszírozni a tanulmányaikat, ki kell vennem őket, de köszönhetően a Simon and Schusternek, ez szükségtelennek bizonyult. Barátok is kiségitettek kölcsönökkel, amit szerencsére nemsokára vissza tudtam fizetni nekik.

A nyugati filozófia története olyan könyv, amit nem tudatosan kezdtem el írni, mégis hosszú évekre az egyik fő bevételi forrásomnak bizonyult. Fogalmam sem volt arról, amikor belevágtam a projektbe, hogy olyan sikere lesz, amilyen egyetlen másik könyvemnek se, és még jó ideig az amerikai bestsellerlista élén fog ragyogni. Miközben az antik filozófiával foglalkoztam, Barnes kijelentette, hogy nincs többé szüksége rám, így az előadásaim is abbamaradtak. Ám mivel a munkát rendkívül érdekesnek találtam, különösen azt a részét, amelyről korábban keveset tudtam, vagyis a koraközépkori és a Krisztus előtti zsidó filozófiát, ezért addig folytattam a munkát, amíg be nem fejeztem az áttekintést. Hálás voltam a Bryn Mawr College-nak, hogy lehetővé tette számomra a könyvtárak használatát, amelyet kitűnőnek találtam, különösen azért, mert rendelkezésemre bocsátották Rev. Charles felbecsülhetetlen értékű munkásságát, akinek a Krisztus közvetlenül megelőző időszakban született és a tanítását nagymértékben előre vetítő zsidó írások fordítását köszönhetem.

Örömet leltem ebben a történetírásban, mert mindig azt gondoltam, hogy ha történetet ír az ember, akkor annak nagyszabásúnak kell lennie. Például állandóan hangoztattam, hogy a Gibbon által feldolgozott témát nem lehet kielégítően feldolgozni sem egy rövid könyvben, sem több kötetben. *A nyugati filozófia történetének* elejére kultúratörténetként tekintettem, ám a későbbi részeket, amikor a tudomány egyre fontosabbá vált, nehéz volt beilleszteni ebbe a keretbe. Megtettem, ami tőlem telik, ám abban egyáltalán nem vagyok biztos, hogy sikerült is. Néhány bíráló a szememre is vetette, hogy egyáltalán nem történetet írtam, hanem elfogult módon, önkényesen kiválasztott eseményeket jegyeztem le. Szerintem viszont senki sem írhat érdekes történetet elfogultság nélkül, ha egyáltalán létezik olyan, aki képes erre. Mi több, egy könyvet, ahogy minden más munkát, a sajátos nézőpontja kell, hogy összetartsa. Ezért van az, hogy egy különféle szerzők tanulmányait magába foglaló kötet kevésbé érdekes lehet, mint egy olyan könyv, amit egyetlen szerző jegyez. Mivel azt nem ismerem el, hogy létezik elfogultság nélküli személy, úgy vélem, a legjobb, amit tehetünk egy nagyívű történettel, ha elismerjük annak egyoldalúságát, az elégedetlen olvasóknak pedig azt javasoljuk, hogy keressenek más írókat, akik ellentétes módon torzítanak. Hogy melyik részrehajló nézet kerül közelebb az igazsághoz, majd eldönti az utókor. E történetírási szempont alapján jobban kedvelem *A nyugati filozófia történetét*, mint a *Wisdom of the West* című könyvemet, amelyet az előbbiből raktam össze, de simább és szelidebb lett – habár az utóbbi illusztrációit nagyon kedvelem.

Amerikai tartózkodásom utolsó időszakát Princetonban töltöttem, ahol volt egy kis házunk a tóparton. Itt egész jól összeismerkedtem Einsteinnel. Hetente egyszer átmentem hozzá eszmét cserélni, ahol rajta kívül ott volt még Gödel⁵ és Pauli⁶ is. Ezek a beszélgetések bizonyos értelemben csalódást okoztak, mert noha mindhárman zsidók voltak és számkivetettek, közpolitai törekvésekkel, mégis úgy találtam, hogy német előítéletekkel kezelik a metafizikai kérdéseket, és a legnagyobb erőfeszítések ellenére sem sikerült közös premisszákat felvennünk, amelyre alapozva vitatkozhattunk volna. Gödelről kiderült, hogy hamisítatlan platonista, aki szemlátomást úgy vélekedett, hogy van egy örökkévaló „nem” valahol a mennyekben, ahol az erkölcsös logikusok abban reménykedhetnek, hogy közelebről is megismerhetik majd.

Princeton közössége szerfelett rokonszenves volt, mindent egybevetve, rokonszenvesebb, mint bármely másik közösség, amellyel összehozott a sors Amerikában. Ekkorra már John visszautazott Angliába, belépett a Brit Királyi Haditengerészetbe és elkezdett japánul tanulni. Kate önmagáról gondoskodott a Radcliffe-en, kifejezetten jól végezte a munkáját és szerzett egy kisebb tanári állást is. Eppen ezért nem maradt már igazán semmi, ami Amerikában tartott volna, leszámítva az Angliába való átkeléssel járó nehézséget. Ez a nehézség azonban még hosszú ideig leküzdhetetlennek tűnt. Washingtonba mentem és azzal érveltem, hogy muszáj eleget tenni

a kötelezettségeimnek a Lordok Házában, és megpróbáltam meggyőzni a hatóságokat arról, hogy ez mindennél fontosabb számomra. Végül sikerült olyan érvet találnom, ami meggyőzte a Brit Nagykövetséget. Így kezdtem: „Azt Önök is elismerik, hogy ez egy fasizmus elleni háború”, „Igen”, mondták. „Továbbá”, folytattam, „Önök azt is készséggel elismerik, hogy a fasizmus lényege a törvényhozás alárendelése a végrehajtó hatalomnak”, „Igen”, mondták némi habozás után. „Na most”, érveltem tovább, „Önök a végrehajtó hatalom, én pedig a törvényhozó testület tagja, ha most nem engedek meg, hogy eleget tegyek törvényhozói feladataimnak, akkor egy napon arra fognak ébredni, hogy Önök is fasiszták”. Kitörő nevetés közepette azonnal engedélyezték az indulásomat. Egy furcsa nehézséggel azonban még számolnunk kellett. A feleségem és én kiemelt személyek voltunk, viszont a fiunk, Conrad, aki nem töltött be semmilyen szerepet a törvényhozásban, nem volt az. Természetesen ragaszkodtunk hozzá, hogy a mindössze hétéves Conrad az anyjával utazzon, de ehhez a feleségemnek bele kellett mennie abba, hogy elveszítse a kiváltságait. Azonban eddig nem történt olyan eset, hogy valaki, aki többre jogosult, alacsonyabb besorolást kapjon, ezért az ügy hónapokig tartó fejtörést okozott a hivatalnokoknak. Ám végül sikerült az utazás időpontjait is rögzíteniük, előbb Peterét és Conradét, rá két hétre pedig az enyémet. 1944 májusában indultunk útnak.

Kocsis László fordítása

JEGYZETEK

- 1 Russell harmadik feleségét, Patricia Russellt, még a szülei nevezték el „Peter”-nek. Russell 1936-ban vette feleségül. Közös gyermekük Conrad, akinek idősebb testvérei, John és Katharine, Russell előző házasságából születtek. A huszonekét éves Patricia/Peter még 1930-ban Russell második feleségének, Dora Blacknek köszönhetően került ismeretségbe Russell-lel, aki maga vette fel nevelőnőnek John és Kate mellé.
- 2 Rudolf Carnap a logikai pozitivizmus egyik legkiemelkedőbb hatású filozófusa, a Bécsi Kör prominens tagja, aki 1935-ben emigrált az Egyesült Államokba, majd 1936-ban a Chicagói Egyetemen kapott állást. Noha 1952-ig itt is maradt állásban és meglehetősen produktív volt az itt töltött évek alatt, később, Russellhez hasonlóan, ő sem rejtette véka alá, hogy nem érezte jól magát a Chicagói Egyetemen.
- 3 Charles W. Morris amerikai filozófus, szemiotikus még 1934-ben járt Európában, ahol találkozott többek között Bertrand Russell-lel és a Bécsi Kör tagjaival is, köztük Carnappal, aki később a Chicagói Egyetemen lett a kollegája. Morris-ra óriási hatással volt Carnap, valamint a Bécsi Kör által képviselt logikai pozitivizmus, amelyet szemiotikai nézeteiben az amerikai gyökerű pragmatizmussal ötvözött.
- 4 Albert C. Barnes amerikai kémikus, műgyűjtő, író és tanár, aki másodmagával egy gyulladásoos betegségek kezelésére is alkalmas antiszeptikus ezüstvegyületet fedezett fel (Argyrol), amely – többek között – alkalmasnak bizonyult a gonorrhoeabaktérium által okozott húgyúti fertőzések kezelésére; ennek köszönhetően elejét lehetett venni, hogy olyan várandós anyák, akik a baktérium okozta gyulladásoos megbetegedésben szenvedtek, vak gyermekeket hozzanak világra. Barnes ugyan jó viszonyt ápolt a híres pragmatista filozófussal, John Dewey-val, ám ahogy arra Russell is kitér az itt olvasható önéletrajzi írásában, nem mindenki volt olyan szerencsés, hogy Barnes kitüntesse a barátságával. Arról azonban kevesebb szó esik, hogy Barnes mennyire nehezen viselte Russell feleségének viselkedését, aki elvárta környezetétől, hogy „Lady Russell”-nak szólítsák.
- 5 Albert Einsteint szükségtelen bemutatni, de a másik két kollegát talán érdemes. Kurt Gödel osztrák származású logikus, matematikus, filozófus. Ő dolgozta ki – többek között – a nemteljességi tételt, amellyel – nagyon leegyszerűsítve – azt bizonyította, hogy minden axiomatikus rendszerben, beleértve az aritmetikát is, vannak olyan kijelentések, amelyek igazsága nem vezethető le a rendelkezésünkre álló axiómákból, magyarán több igaz kijelentés van, mint ahány bizonyítható kijelentés. Továbbá immáron Princetonban, Einstein barátjaként, bizonyította az einsteini általános relativitáselmélet alapján olyan zárt időszerű görbék létezésének fizikai lehetőségét, amelyek lehetővé teszik Einstein univerzumában is a múltba utazást, mindezt Einstein legnagyobb meglepetésére. Mivel Russell a származására is megjegyzést tesz, érdemes tisztáznunk, hogy sok más kortársával együtt Russell is téved, Gödel nem volt zsidó származású. Russell-nek abban viszont kétségtelenül igaza volt, hogy Gödel megrögzött platonista volt, aki hitt a logikai és matematikai tárgyak objektív valóságának létezésében.
- 6 Wolfgang Pauli osztrák származású elméleti fizikus, aki 1940-ben emigrált az Egyesült Államokba, ahol Princetonban kapott állást. Pauli 1945-ben a kvantummechanika egyik alapítványaként ismert Pauli-elv kidolgozásának köszönhetően fizikai Nobel-díjat kapott. Az elvet még 1925-ben dolgozta ki, és a díjra nem más terjesztette fel, mint kollegája és barátja, Albert Einstein.

1950s

